

VNITŘNÍ HODNOCENÍ KVALITY NA ČESKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH (zkušenosti z institucionálních akreditací)

Vnitřní hodnocení kvality je součástí systému zajišťování kvality vzdělávací, tvůrčí a s nimi souvisejících činností vysoké školy. Zavedení tohoto systému je podle § 77b, odst. 1 zákona o vysokých školách povinností všech vysokých škol v ČR. Většina náležitostí vnitřního hodnocení kvality je uvedena v § 77b, odst. 3 zákona, některé další, např. týkající se Rady pro vnitřní hodnocení, jsou uvedeny na jiných místech zákona, nebo je nutno z ustanovení zákona dovodit.

Zpráva o vnitřním hodnocení vzdělávací, tvůrčí a s nimi souvisejících činností vysoké školy (dále jen zpráva o vnitřním hodnocení), sebehodnotící zpráva

Vysoká škola zpracovává zprávu o vnitřním hodnocení v souladu s ustanovením zákona (§ 77b, odst. 3, písm b), podle kterého je zpráva o vnitřním hodnocení popisná a informuje o tom, jaké aktivity se v oblasti vnitřního hodnocení uskutečnily a s jakými výsledky/výstupy a jaká opatření byla přijata k odstranění nedostatků. Zákon určuje, že periodicita jejího zpracování je dána vnitřním předpisem (nejméně však jednou za 5 let a každoroční aktualizace).

Bez ohledu na stanovení periodicity zprávy o vnitřním hodnocení je vysoká škola povinna předložit tuto zprávu jako součást žádosti o institucionální akreditaci. Zkušenost ukázala, že zprávy předložené k výše uvedenému účelu jsou zpracovány velmi podrobně, popisují funkci a případné výsledky vnitřního hodnocení kvality (nebo jeho částí) z období před novelou zákona o vysokých školách a systém vnitřního hodnocení kvality nastavený podle požadavků institucionální akreditace. Ve zprávách nejsou žádné zásadní nedostatky, reálné fungování systému vnitřního hodnocení v době podané žádosti o institucionální akreditaci je možné posoudit jenom podle plánu a případně podle zkušeností dané vysoké školy z předcházejícího období (některé univerzity mají zkušenosti dlouhodobé a rozsáhlé a je proto možné předpokládat, že vnitřní hodnocení kvality bude bez problémů fungovat).

Sebehodnotící zpráva je povinnou součástí žádosti o akreditaci studijního programu (§ 79, odst. 2, písm. e) i žádosti o institucionální akreditaci (§ 81a, odst. 2, písm. d). Zákon v obou případech vymezuje, že tato zpráva má **popsat a zhodnotit** naplnění příslušných standardů, v případě institucionální akreditace i naplnění „*požadavků týkajících se finančního, materiálního dalšího zabezpečení činnosti vysoké školy a jeho rozvoje*“.

Zkušenosti ukázaly, že sebehodnotící zprávy jsou většinou popisné, nezabývají se analýzou případných současných problémů nebo ohrožení do budoucna. U jednotlivých standardů podle metodiky NAÚ tyto zprávy většinou pouze uvádějí, že byl příslušný standard naplněn, vlastní názor instituce na možné problémy a jejich potenciální řešení se ve zprávách prakticky nevyskytuje.

Příkladem dobré praxe může být celková SWOT analýza provedená na jedné z univerzit především pro hodnocení EUA, ale dobře využitelná i pro hodnocení v rámci institucionální akreditace.

Další příklad dobré praxe je zavedení zpracování každoročních bilančních zpráv, které reagují na naplňování jednotlivých cílů strategického záměru univerzity. Bilanční zpráva předložená jako

podkladový materiál byla především popisná (byla zpracována poprvé), neuváděla analýzu nebo stručné vysvětlení, proč se některé cíle nepodařilo nebo nedaří naplnit, ale v budoucnu může jít o velmi užitečný dokument, který kromě jiného může být podkladem pro sebehodnotící zprávy. V diskusi v rámci hodnotící návštěvy bylo vysvětleno, že se jedná o tom, jak ji skloubit s povinně zpracovávanými dokumenty tak, aby nešlo o další zatížení příslušných akademických pracovníků.

Komentář: Požadavek na formu a obsah sebehodnotící zprávy by měl být upraven například v krátkém návodu, jak má tato zpráva vypadat.

Problém může být v terminologii. Novela zákona zavedla termín sebehodnotící zpráva, v období před platností novely byl používán termín vlastní hodnotící zpráva; bylo by dobře termíny sjednotit, nebo alespoň vysvětlit, že jde o tentýž druh zpráv. Naopak zpráva o vnitřním hodnocení by měla mít zcela odlišný charakter, což by také mělo být někde explicitně uvedeno.

Rada pro vnitřní hodnocení

Radu pro vnitřní hodnocení (RVH) musí mít každá vysoká škola, která žádá o institucionální akreditaci. Proto ji zřídily samozřejmě všechny vysoké školy, které již institucionální akreditaci získaly nebo o ní žádají (budou žádat). Zřízení a činnost RVH na veřejných vysokých školách upravuje § 12a zákona o vysokých školách. Nemá-li tato škola institucionální akreditaci, může činnost RVH vykonávat vědecká rada. Pokud jde o soukromé vysoké školy, je její existence vyžadována jen v případě žádosti o institucionální akreditaci. RVH byla zřízena již na všech veřejných vysokých školách (s výjimkou VŠUP), bez ohledu na to, zda příslušná vysoká škola již institucionální akreditaci má nebo o ni žádá.

Složení RVH je velmi různé. Vysoké školy často ke složení uvádějí, že prostřednictvím svých členů pokrývá všechny oblasti studia pro danou instituci relevantní, nebo že jsou v ní zástupci všech fakult (což je někdy totéž jako pokrytí oblastí studia). V souladu se zákonem je členem RVH také student. Zákon neukládá, aby členem RVH byl externí odborník, některé vysoké školy mají externistu přímo mezi členy RVH, na jiných jsou externí členové součástí jejich komisí, pracovních skupin apod.

RVH zřídily všechny vysoké školy, které žádaly o institucionální akreditaci, s časovým předstihem, takže v době posuzování žádosti RVH těchto již pracovaly. Byly k dispozici zápisy z jejich jednání, RVH zpracovala výše uvedenou zprávu o vnitřním hodnocení, projednala řadu nových/novelizovaných vnitřních předpisů apod. Doba, po kterou RVH na vysokých školách působí, je zatím velmi krátká, takže funkčnosti je odvozena od výše uvedených veřejně dostupných informací. Jejich nejdůležitější reálné fungování ve schvalování a hodnocení studijních programů je upraveno ve vnitřních předpisech vysoké školy, ale zatím se dalo posoudit jen teoreticky.

Komentář: Důležitou otázkou ke zvážení je zapojení externích členů do složení Rady, kteří by zajistili, že její práce nebude příliš soustředěná pouze na vnitřní záležitosti univerzity, i když zákon externí členy v RVH nepožaduje. Příklady dobré praxe: na řadě vysokých škol je účast externistů zakomponována do vnitřních předpisů (některé vysoké školy uvádějí, že se dbá na dostatečné zastoupení zahraničních odborníků a zástupců zaměstnavatelů a profesních komor v komisích RVH, což upravuje jednacím řádem RVH; účast externího prvku ve vnitřním zajišťování kvality plní externisté v pracovních skupinách RVH (v každé skupině je povinně jeden externista, apod.).

Vnitřní systém zajišťování kvality

S formální úpravou vnitřního systému zajišťování kvality se vysoké školy vyrovnaly zejména prostřednictvím nových/inovovaných vnitřních předpisů. Upraveny byly statuty vysokých škol, s dalšími vnitřními předpisy se vysoké školy vyrovnaly různě. Většinou existují Pravidla pro vnitřní zajišťování kvality, která v některých případech velmi podrobně vymezují fungování celého systému; opakem jsou pravidla, která tvoří rámec pro řadu jiných podrobných vnitřních předpisů (a dalších typů vnitřních dokumentů). V předpisech je deklarována návaznost na strategické záměry, jsou v nich zajištěny i kontrolní procesy a způsoby odstraňování nedostatků. Na úrovni vedení vysoké školy spadá koordinace celého systému většinou do kompetence některého z prorektorů, síť pracovníků koordinujících činnosti mezi univerzitní a fakultní úrovní je v některých případech teoreticky dobře zajištěna (někdy ji explicitně tvoří například síť garantů studijních programů, v některých případech je na vysoké škole součástí s kompetencí zajišťovat kvalitu včetně potřebné koordinace, jinde existuje pro účely koordinace vnitřní předpis). Požadavky zákona jsou teoreticky naplněny, pro reálné posouzení funkčnosti vnitřního systému zajišťování kvality bude potřebná delší doba.

Personální zajištění vnitřních systémů se dá obtížně kvantifikovat. Řada pracovníků se zajišťování kvality věnuje systematicky, případně v plném rozsahu pracovní náplně (například pracovníci útvarů, které jsou pro účel zajišťování kvality zřízeny, velkou částí své pracovní náplně patrně i prorektor, který je za činnosti v této oblasti odpovědný apod., především ale členové RVH). Zásadní odpovědnost mají garanti studijních programů, resp. garanti předmětů. Kvalitou se zabývají v případě potřeby členové akademických orgánů, kromě výše uvedeného prorektora i další vedoucí pracovníci vedení vysoké školy a vedení fakult. Jedna z univerzit se v rámci přípravy sebehodnotící zprávy pokusila o kvalifikovaný odhad přepočtených pracovních úvazků akademických pracovníků a dalších pracovníků, kteří na úrovni univerzity zajišťují koncepční, metodické, administrativní a materiální zázemí v oblasti zajišťování a hodnocení kvality. Z tohoto odhadu se pak mohou odvíjet rovněž potřebné finanční prostředky a patrně by bylo možné je zhruba vyčíslit.

Z popisu aktivit v rámci vnitřního zajišťování kvality ale vyplývá, že skutečné odborné a technicko-administrativní personální zajištění vnitřního systému zajišťování kvality je daleko složitější (např. členové AS, se podílejí na těchto aktivitách jenom částečně, přičemž vymezit jejich pracovní kapacitu je velmi obtížné). V určitých obdobích, například v době přípravy podkladů pro institucionální akreditaci, přípravy na jakékoliv vnější (mezinárodní) hodnocení, poskytování různých informací, případně v období řešení problémů, se práci související se zajišťováním kvality věnuje další personální kapacita různých akademických i neakademických pracovníků a u řady z nich nejde o práci systematickou. Na základě zatím získaných zkušeností univerzity vesměs uvádějí, že vzhledem ke své velikosti, struktuře a poslání považují současné zabezpečení vnitřních systémů zajišťování kvality za odpovídající.

Komentář: V období přípravy na institucionální akreditaci (případně na různá vnější hodnocení kvality) je potřeba respektovat, že univerzita považuje zabezpečení za vyhovující a může ho v průběhu času podle potřeb přizpůsobit. Zároveň je potřeba dbát na to, aby nároky na pracovní kapacitu a finanční zdroje nebyly neúměrně vysoké, protože by hrozilo nebezpečí, že systém nebude dobře fungovat (viz například EUA Policy Statement, 2010: „Ensure an appropriate leadership and staffing of a quality unit in order to avoid over-bureaucratisation“).

Zarátování všech aktivit/prvků vnitřního systému zajišťování kvality jedním vnitřním předpisem (viz výše) je důležitá myšlenka, která umožní využít všechny prvky vnitřního hodnocení, které se na dané univerzitě v období od začátku platnosti zákona o vysokých školách č. 111/1998 Sb. vybudovaly. Mohla by sloužit jako příklad dobré praxe vysokým školám, které měly alespoň některé prvky vnitřního systému zajišťování kvality vybudované a v souladu s novelou zákona a vládního nařízení o standardech pro akreditace je/bylo potřeba vnitřní předpisy doplnit. Systém předpisů se tak může stát příliš komplikovaným a nepřehledným a dokument, který je zastřešuje, problémy do velké míry dstraní.

Zpětná vazba

Všechny vysoké školy se zabývají zpětnou vazbou související především se vzděláváním, a to prostřednictvím studentských hodnocení. Sebehodnotící zprávy uvádějí, že s výsledky dotazníkového šetření se pracuje, v některých případech je tento proces podrobně popsán a nepochybně výsledky přináší. Přesto je v této oblasti stále hodně problémů, například používaná metodika, reprezentativnost šetření a s tím související využití jeho výsledků apod. Na velkých vysokých školách se také vede diskuse o porovnatelnosti výsledků šetření na fakultách (v některých případech iniciovaná například mezinárodním hodnocením kvality).

Diskuse se studenty z akademických senátů je zajímavá. Na některých vysokých školách jsou studenti velmi aktivní a práci s výsledky studentských anket považují za dobrou, v některých případech nejsou s využitím výsledků této zpětné vazby zcela spokojeni, nebo jsou i nespokojeni.

Součástí vnitřního systému zajišťování kvality je na řadě vysokých škol rovněž zpětná vazba od absolventů a/nebo zaměstnavatelů, která se většinou spíše rozvíjí.

Příkladem dobré praxe mohou být zkušenosti a plán na změny k dosažení srovnatelnosti výsledků ze studentského hodnocení na různých fakultách. Návrh sjednotit dotazníky s cílem porovnatelnosti výsledků se objevil i v doporučeních EUA (v rámci hodnocení, které se uskutečnilo v loňském roce). Velká rozdílnost fakult se samozřejmě projevuje i v dotaznících, každá jednotlivá fakulta má svoje představy, co by chtěla z těchto šetření získat. Řešením je dohoda na společné části dotazníku a jeho specifické části podle potřeb fakult.